

ПРО ОСОБЛИВОСТІ ЗАСТОСУВАННЯ АВТОРИТАРНИХ МЕТОДІВ У НАВЧАЛЬНОМУ ПРОЦЕСІ

В.П.Павленко, Н.Д.Світайло
Сумський державний університет

Особливістю сучасного навчального процесу, принаймні в СумДУ, є те, що студенти молодших курсів стають все більш інфантильними і мають низьку мотивацію до навчання. Вони не вірять у важливість отримання знань або не розуміють цього, а йдуть до ВНЗ здебільшого за дипломом або за рішенням батьків чи „за компанію”. Досить часто студенти, навіть здібні і досить старанні, не можуть звикнути до нових вимог і значних навантажень, тим більше, що методи і підходи в університеті все-таки більш серйозні, ніж у школі. З часом накопичуються невиконані завдання, пропущені заняття, а студенти, всупереч очікуванням, ведуть себе як капризні діти. Така тривала інфантильність породжується перш за все шкільною системою, а також певною провінційністю – студенти живуть з батьками або близько від них, відчувають підтримку і піклування, і фактично не стають дорослими і відповідальними. А з іншого боку, і ВНЗ в умовах нинішньої демографічної ситуації не мають надто широкого вибору абітурієнтів, щоб відібрати лише кращих, тих, хто має бажання і здатність самостійно вчитись. Ці об’єктивні обставини змушують викладачів шукати нові методи роботи з таким контингентом і вдаватись до все більш жорстких методів спонукання щодо студентів.

Ситуація, що склалась, ще більш загострюється з впровадженням кредитно-модульної системи, яка вимагає від студентів здатності працювати на кожному занятті і в стислі строки знайти, самостійно опрацювати та засвоїти великий обсяг інформації. А вони на це, в силу своєї несамотійності та немотивованості, здебільшого не здатні. А, отже, якщо їх з перших днів навчання у ВНЗ не примушувати і не контролювати систематично, то більше половини студентів (навіть з непоганими здібностями) не зможуть виконати вимоги і можуть бути відраховані як такі, що не встигають. А якщо й не будуть відраховані, то не матимуть достатніх знань, які необхідні для подальшого засвоєння навчальної програми.

Зрозуміло також і те, що зниження вимог до студентів приведе до деградації і студентів, і навчального закладу в цілому, а також до втрати сенсу роботи викладачів. В якості можливого варіанту виходу з такої ситуації є посилення авторитарних методів примусу та мотивованих негативних санкцій по відношенню до студентів, оскільки дозволяє привчити їх до систематичної роботи і робить більш дисциплінованими і відповідальними. І досвід роботи показує, що це дає сьогодні необхідний ефект. Однак не у всіх і не завжди.

Варто згадати, що в управлінні взагалі і в управлінні навчальною діяльністю зокрема, існують три цілком рівноцінні стилі – авторитарний, ліберальний та демократичний. І серед них авторитарний стиль є нічим не гіршим за інші, хіба що має певний негативний стереотип сприйняття і асоціюється з необмеженою владою та насильством. Проте авторитарний стиль управління означає не тільки примус, тобто застосування покарань або погроз як основного стимулу, але й наявність правил, які детально регламентують всі основні моменти роботи та, по можливості, виключають упередженість, суб’єктивізм та свавільність покарань.

На жаль, часто буває так, що викладач, який починає використовувати примусові методи, діє непослідовно, тобто робить це не спокійно, продумано та систематично, а імпульсивно та емоційно.

З точки зору психології це цілком зрозуміло: емоції гніву слугують для викладача несвідомим виправданням для застосування покарань, необхідність яких він відчуває, але повною мірою не усвідомив і не переконав себе. Отже, викладачу перш за все слід переконати себе, що такі кроки він робить для блага студента і цілей навчання, і що немає іншого виходу в умовах, що склалися зараз (зважаючи на особливості контингенту студентів). Особливо важливо це для молодих викладачів, які відчувають значний дискомфорт при застосуванні негативних санкцій, оскільки різниця у віці зі студентами у них мінімальна.

Другим же кроком має стати розуміння того, що покарання дають ефект лише тоді, коли вини використовуються як система, яка скеровує студента у потрібному напрямку і не залишає йому можливості уникнути серйозної навчальної праці. Таким чином, використання авторитарних методів на цьому етапі несе і важливе виховне навантаження, оскільки дисциплінує і викладача, і студента, змушуючи останнього все-таки працювати самостійно, хоч і із-за страху покарання.

Нарешті, викладачу потрібно зробити і третій крок у використанні цього стилю: він має розробити конкретні завдання на кожне заняття, а також строки та ознаки його правильного виконання. Ці правила мають включати не тільки те, що передбачено в регламенті, але й більш конкретні моменти. Слід продумати усі можливі форми роботи студента та точні критерії їх оцінювання. Наприклад, додаткові бали за активність на занятті чи вдалі здогадки та пропозиції студентів, (навіть якщо вони не мають «точних» знань), за творче застосування знань до конкретних ситуацій, вдалі приклади тощо.

І якщо вже ці правила доведені до відома студентів, викладач має неухильно їх дотримуватись, принаймні до тих пір, поки він не сформулює якісь нові і вони не вступлять в силу. Тобто тут має працювати загальноюправничий принцип, що закони зворотної сили не мають а отже, навіть якщо правила виявили свою недосконалість, викладач не може їх міняти «на ходу», а лише попередити студентів, що наступного разу вимоги будуть іншими. Більше того, викладач не може карати студентів за те, що не було передбачено його попередніми вимогами. А отже, він не повинен «відновлювати справедливість» на власний розсуд і в довільному порядку, інакше це озлоблює студентів і привчає їх до того, що викладач може покарати (знизити оцінку, відмовити у спробі її покращити, не зарахувати відповідь чи вигнати з аудиторії) в будь який момент і за будь-що. А в такому випадку студенту не потрібно старатись у навчанні, бо від нього мало що залежить, а залишається лише покладатись на «милість» викладача.

Зазначимо, що чітка система вимог і неухильне їх дотримання навіть тоді, коли студенти не завжди розуміють їх доцільність, дисциплінують і студентів і самих викладачів. До того ж це фактично унеможливує існування системи неформальних відносин у навчальному процесі. І коли така – авторитарна по суті - система буде діяти, студенти змушені будуть виконувати вимоги викладачів, не розраховуючи, що їх пожаліють, «зрозуміють» їх проблеми, а, значить, будуть вести себе як дорослі, а не як діти. Оскільки цей процес супроводжується і їх реальним «демографічним» ростом – вони стають старшими, то на старших курсах вже можуть переважати інші методи, менш авторитарні. Проте їх застосування буде неможливим, якщо студентів на молодших курсах не привчити чітко і неухильно виконувати вимоги викладачів, не привити їм навичок самостійної і систематичної роботи.